

Kapcsolóüzemű tápegységek konstrukciós és biztonságtechnikai kérdései

Absztrakt

A Hobbielektronika.hu portálon több kapcsolóüzemű tápegység leírása megjelent. Olvasva a hozzászólásokat, feltűnt, hogy a kezdő tápegységet építeni szándékozó olvasók jellemzően hasonló kérdéseket tesznek fel, amely nagyon sok ismétlődést eredményez a topicban. A kérdések jellemzően annyira az alapoktól indulnak, hogy a topic 230 oldalra duzzadt. Sajnos a kezdők a kritikákat szívra veszik, így a cikk kifejezetten az állandó ismételtetések elkerülésére íródott. A cikkben több fórumtárs gondolatait összegyűjtöttem engedélyükkel.

Kulcsszavak: Kapcsolóüzemű tápegység, baleset megelőzés, kezdők segítése

Tartalom:

1. Fejezet: az alapok

Biztonságtechnika és baleset védelemi intézkedések
Felhasználható anyagok és szerelési alapelvei
Mit csinálnak mások?
Keresi az áram a legrövidebb utat...
Egy gyári nyákterv analízise

A fejezetet írta: Szendi József, Katonai Műszaki Doktori Iskola

2. Fejezet: A tápegységek típusai

3. Fejezet: Építkezés

Az első kapcsolós tápunk. Építsünk előbb invertert!
A második kapcsolós tápunk: A Fly-Back TOP IC-vel
A harmadik kapcsolós tápunk: A rezonáns táp IR- IC-vel
Nagy teljesítményű táp erősítőhöz

1. Fejezet: Az alapok

Biztonságtechnika és baleset védelemi intézkedések

Fontos tisztázni, hogy egy hálózatról üzemelő kapcsoló üzemű tápegység építése körültekintést és szakértelmet kíván. Tisztában kell azzal lenni, hogy egy fázisú rendszernél is a 230 Voltos hálózati feszültség érintése életveszélyes lehet. Ennél még veszélyesebb a primer oldalon található 300 volt nagyságrendű DC feszültség, illetve a nagyfrekvenciás áram, amely simán átlukasztja az ember bőrét. Aki nem hiszi, hogy a kapcsolós táp nem játék, kérem, tekintse meg az első ábrát.

1. sz. ábra. Nagyfeszültség által átütött lábikó...[Forrás: Google]

Ennek értelmében az alábbi feltételeket az építés előtt biztosítani:

1. Jó földelés a műhelyben.
2. Megfelelő megvilágítás az élesztés helyén (300-500 LUX).
3. Megfelelő szerelési magasság: asztalon indítunk és nem a földön fekvve.
4. Leválasztó transzformátor. Ezzel ne szórakozz, vegyél egyet!
5. Szerszámozottság.
6. A működés elvi alapjainak tanulmányozása.
7. Száraz környezet.
8. Másképpen: Nem okoskodunk és nem baromkodunk, mert más is úgy csinálta!

Felhasználható anyagok és szerelési alapelvei

Fontos, hogy tápegységet nem szabad sérült, ázott repedt anyagokból építeni. Tönkre is mehet ugyan - de ez a kisebb gond - alapvetően meg kell érteni: megráz és megölhet!

Nem használunk szigetelő szalagot és nem minősített szigetelő anyagokat! Nem magyarázzuk meg, hogy nem kell tisztázási távolság és működik táp így is. Nem használunk sima papírt szigetelés gyanánt! De a legfontosabb, ha valaki szól, hogy olyan hiba van, ami életveszélyes lehet, akkor nem pofázunk vissza, hanem kijavítjuk a hibát!

Ha nem hiszed, hogy ez fontos akkor nézd meg újra az 1. sz. ábrát.

Működhet ugyan a táp száraz időben, de párában összeéghet, és a rosszabb hogy balesetet okozhat olyan személy sérülését okozva, akire nem is gondolunk: gyerek, szomszéd....

A nyák anyagának FR4 1.5 mm vastag megfelel. Ez kellően merev, üvegszálás, nem fok szétesni, libegni a tápegységünk. A nyák tervezése során a mechanikus mérték meghatározása az első.

1. Hol fogjuk felcsavarozni a doboz oldalához?
2. Mi fogja meg a hűtőbordát? Ugye nem a tranzistor..?
3. Elbírja-e a trafót?
4. Milyen csatlakozóval kötjük a vezetékeket?
5. Megvan-e a tisztázási távolság a primer és a szekunder között?
6. A trafóhoz szakszerű szigetelést találtunk-e?
7. A kondenzátorok alkalmasak-e nagyfrekvenciára?
8. A hő termelő alkatrészek kapnak-e hűtést?
9. Befér-e a dobozba
10. Egyáltalán mekkora áram és feszültség elérése a cél?

Sajnos teljes részletében a kérdéseket csak nagyon hosszan lehetne tárgyalni így a legfontosabbakat emelném ki.

A vezetékek sorkapocsba érdemes kötni, ugyanis ez oldható kötés. A primer oldalon a hálózati zavarvédelemről gondoskodni kell. Már az elején szeretném tisztázni, hogy a kapcsolós nyákoknak a stílusa nem véletlenül olyan amilyen gyári konstrukcióknál. Érdemes a szimmetriára és a rendezettségre törekedni, de nem minden áron. A nagyfrekvencia ugyanis érdekes állapotot tud szülni.

Mit csinálnak mások?

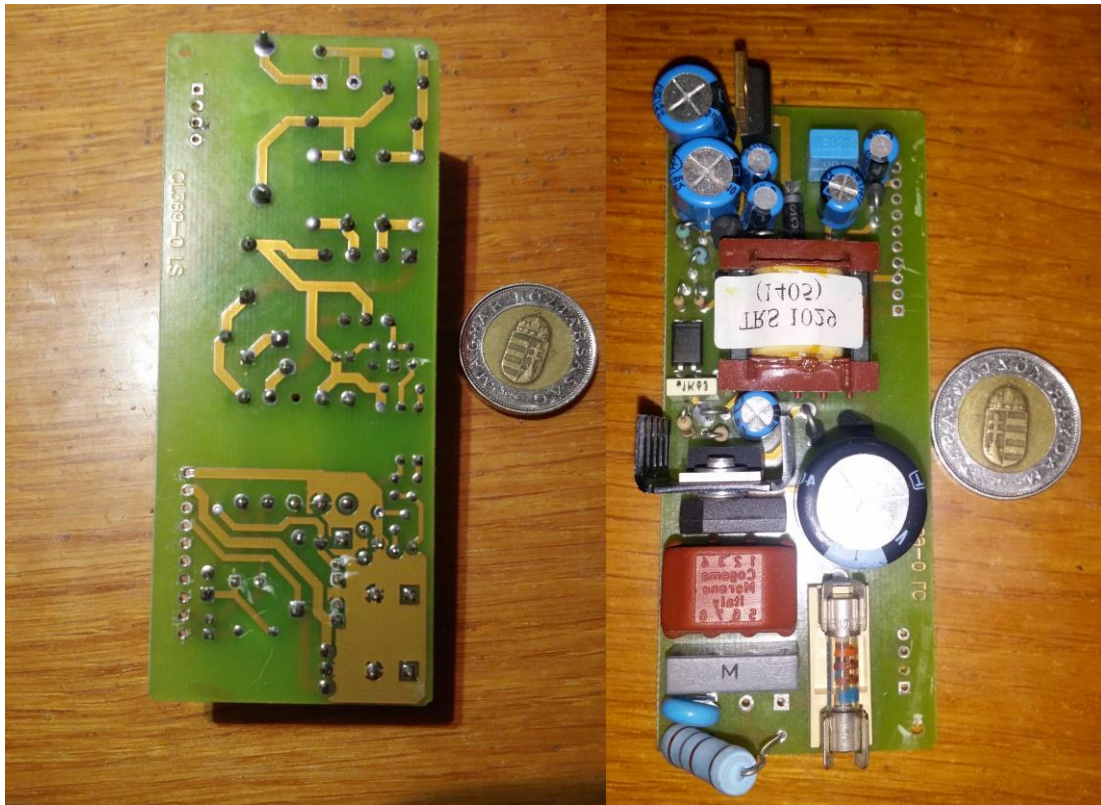
A fentiek értelmében érdemes eltanulni a gyári konstruktőröktől pár alap fogást. Az 2. sz. ábrán érdemes megnézni rögtön a primer és a szekunder oldal között látható 7 mm távolságot. Ebből semmilyen körülmények között nem szabad engedni, még akkor sem, ha gyári konstrukciók között is van olyan ahol ez a távolság kisebb.

Mielőtt úgy ítélnénk meg, hogy mindenben ideális, amit látunk. Megjegyezném, hogy mechanikai szempontból több kritikus pontja is van ennek a konstrukciónak. Az ellenállás ferdén beszerelve leesés esetén hozzáérhet a házhoz. A hűtőbordát a tranzistor fogja. Nincs sorkapocs a nyákon. Ellenben a hálózati zavaroszűrő tokja védett még a csavarhúzóknak ellen is.

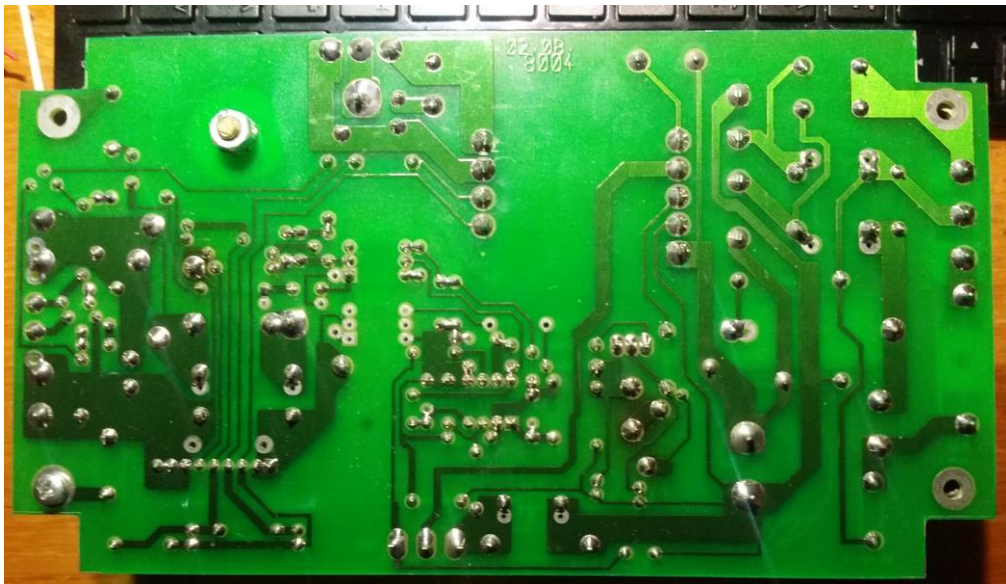
Nem ideális az a zavaroszűrő tekercs, amelynek nincs műanyag váza. A toroidra polimer ház nélkül feltekert fojtók szekunder oldalra valók, primer oldalon, ha a vezeték elmozdul az idő során, primer oldali zárlatot okozhat.

Érdemes a tápot a rossz esetekre is felkészíteni: például egyszerűen leejtjük. Belátható, ha a biztosíték tartó nem polimer házaz, és a primer fojtó nem merevített egy esésnél simán összeérhetnek. Minden alkalommal mérlegeljük azt is, hogy télen párás időben is bírni fogja-e a kiképzést a holmi, ami napos időben tökéletesen üzemel!

Már az első ábra rövid inspekciója alapján is láthatjuk, hogy ennél akár jobbat (tartósabbat) lehet építeni házilag is. A 2. sz. ábrán is a tisztázási távolság a legszembevetőbb. (középen nincs fólia). Egyértelműen el lehet választani a primer és a szekunder oldalt. Jól látható, hogy a nyák 4 csavarral rögzíthető is. Saját konstrukciónál a panel négy sarkának befűrészelését kerülnék el...

2. sz. ábra. Gyári tápegység általános elrendezése és arányai. [Fényképezte: „Patkány”]

3. sz. ábra. Gyári táp fólia rajzolata [Fényképezte: „Patkány”]

Keresi az áram a legrövidebb utat...

...közben feszültséget indukál, teret szór, zavar másokat, a hálózatot illetve a belső működést. Ennek megfelelően bár azt hisszük 50 Hz van a primer oldalon, de hajlamosak vagyunk elfelejteni hogy azt 20-200 kHz nagyságrendű terheléssel sűtjük ki. Tehát már a primer oldalon nagyfrekvenciás szempontból optimált nyákokat érdemes tervezni.

A hálózati feszültséget a zavarszűrő után egyenirányításra kerül a hálózati feszültség, amelyet a puffer simít. A puffer, ha több kondenzátorból készül már rengeteg hiba forrása lehet. Mint jeleztem a kondenzátort nagyfrekvenciás, árammal sűtjük ki, és a terheléshez közelebbi kapja a legnagyobb igénybevétel. Ez ellen jól lehet védekezni olyan konstrukcióval, amely a két vagy több kondenzátort azonos mértékben terheli.

Szeretném jelezni, hogy az áram ismeri a fizikát. Amikor arról vitázunk, hogy egy nyák csík túl hosszú-e érdemes megbecsülni, hogy a fém házban képes-e zavaró mértékben zavar jelet indukálni az adott szakasz? Ideális esetben a táp fém házba kerül, és nem szórja meg a hálózatot felharmónikussal.

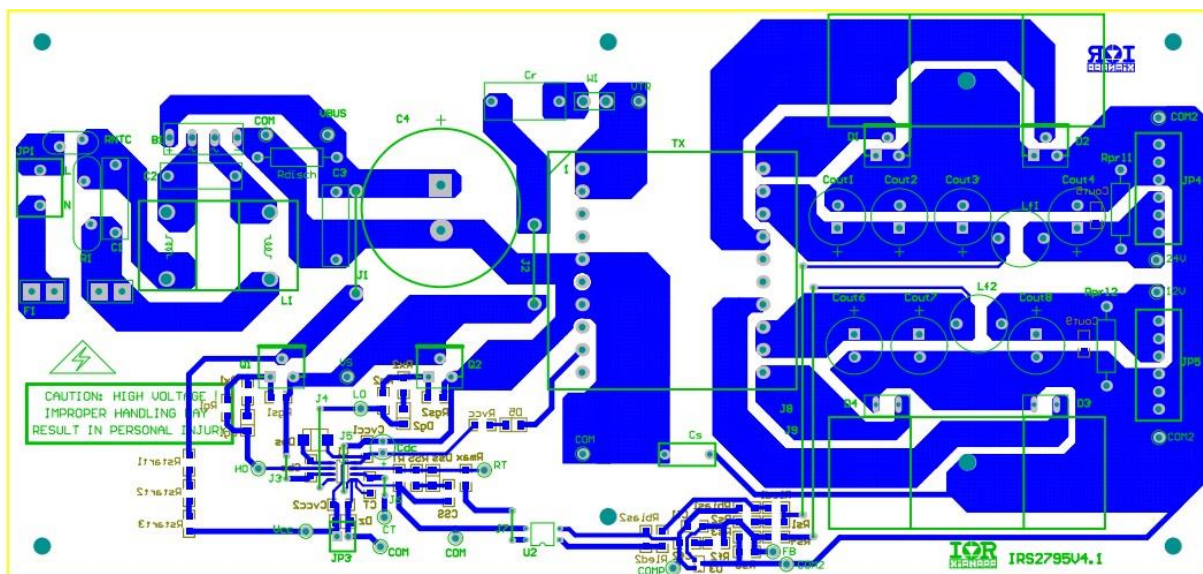
Tipikus hiba, hogy az elkók áramai el tudnak kószálni azokra a pontokra, amelyekre nem szeretnénk. Ennek értelmében az 5. ábra szerint érdemes a nyák kritikus helyeit megszakítani. Ezzel elérjük, hogy az áram csak a neki szánt irányba tudjon folyni.

Egy gyári nyákterv analízise

Érdeemes gyári IC adatlapokat böngészni. Itt az egyik:

<http://www.irf.com/technical-info/refdesigns/irac27951-220w.pdf>

Érdekes, hogy a gyári nyák is arányaiban szellős, ami azt az érzetet kelti, hogy nincs kidolgozva eléggé. Feltételezhetjük, hogy a gyáriak nem adnak ki olyan tervet, ami nem működik. Ennél a pontnál hivatkozom az elfogadható mértékű maradó hiba fogalmára. Építhető a lentinél sokkal jobban optimált nyák, de ha minden kezdő illet tudna tervezni nem íródott volna meg ez a cikk.

4. sz. ábra. IR2795 gyári nyákterv [Gyári adatlapból]

Észrevételek az IR2795 gyári nyákhoz:

- Egy primer elkő található a nyákon, de az jó nagy. Ezzel megelőzték a párhuzamos kondenzátor kisütésének problémáját.
- Egy oldalas nyák. Két oldalas jobban optimálható lenne.
- Tisztázási távolság van!
- Figyeljük meg a szimmetriát a primer oldali fojtó körül. C2 és a graetz környéke.
- Figyeljük meg, hogy párhuzamos vezetékkel szinte művonalként van megtáplálva az elkő.
- A gyáriak nem ijedtek meg az átkötés alkalmazásától. Mi se tegyük.
- Y1 kondit nem felejtették ki. Y1 kondit nem cseréljük ki gyengébb minőségűre!
- Szekunder oldalon a hűtőborda csavarral van rögzítve.
- Szekunder oldalon is művonal szerű a bekötés. Itt van vita arról, hogy a 3 párhuzamos kondiból az első kapja a nagy terhelést.
- Van gyári felfogatási pont
- Több vezetékkel állnak ki szekunder oldalon, a nagy szekunder áramok miatt.

Javaslat: Nem kell feltalálni az újat. Itt an készen, csak be kell szerkeszteni Sprintbe és van egy 250 Wattos táp tervünk. Magyarul a gyári applikációkat érdemes keresni TOP IC tekintetében is, ugyanis az hamar eredményre vezet.

Ellenőrző kérdések:

- Ismertesse a legfontosabb balesetvédelmi szabályokat kapcsolóüzemű táp építésekor.
- Ismertesse a kommunikációs szabályokat a HE forumán.
- Mire való a tisztázási távolság
- Ismertesse a legfontosabb mechanikai paramétereket a nyáktervezés során
- Miért rögzíti hűtőbordát?
- Miért rögzíti a NYÁK-ot?
- Miért alkalmaz sorkapcsot?
- Mire való a gyári adatlap?

2. fejezet: A tápegységek típusai

3. fejezet: Építkezés

Az első kapcsolós tápunk. Építsünk előbb invertert!

Aki szeretne kapcsolós dolgokkal kísérletezni ne hálózati feszültséggel kezdje. Adok is egy kapcsolást, amellyel sok tapasztalat szerezhető. Ez a DC-DC Inverter. Olyan, mint a beteg ló esete. Kapcsolós is, nagy áramok is tudnak folyni, ráadásul nem ráz meg a nagy csodálkozás közben, amikor esetleg füstöl.

A második kapcsolós tápunk: A Fly-Back

A harmadik kapcsolós tápunk: A rezonáns táp